

Тақризи

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои фалсафа, профессор Раҳимов Муҳсин Ҳусейнович ба диссертатсияи Калонзода Фаридун Иброҳимпур дар мавзӯи «Масъалаи ҳаракат, фазо ва вақт дар таълимоти фалсафии Ибни Сино», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои фалсафа, аз рӯи ихтисоси 09.00.03 – таърихи фалсафа. Душанбе, 2021. – 152 саҳ.

Диссертатсияи Калонзода Фаридун Иброҳимпур дар мавзӯи «Масъалаи ҳаракат, фазо ва вақт дар таълимоти фалсафии Ибни Сино», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои фалсафа, аз рӯи ихтисоси 09.00.03 – таърихи фалсафа пешниҳод гардидааст, яке аз масъалаҳои муҳиму актуалӣ буда, дорои аҳамияти назариявӣ, методологӣ ва навгонии илмӣ мебошад.

Мубрамияти мавзӯи таҳқиқшаванда дар он зоҳир мегардад, ки андешаҳои натурфалсафии Ибни Сино дар бораи материя ва ҳосиятҳои он, масъалаи ҳаракат, фазо ва вақт, оромӣ, нестӣ ва ғ. омӯзиш ва тадқиқотҳои илмӣ - фалсафии махсусро талаб менамояд.

Афкори натурфалсафии Ибни Сино, аз як тараф, эҳтиёҷ ба шарҳу тавзеҳоти иловагӣ дорад, аз ин рӯ, таҳлили он имкон медиҳад, ки саҳми мутафаккирони ҷаҳониро дар фаҳмиши моҳияти ҳастии олам, табиат ва инсон муайян намоем, аз тарафи дигар, бо мақоми волои фалсафа ҳамчун майдони муборизаҳои ғоявӣ ва табодули афкори халқҳои гуногуни олам аз наздик шинос шавем.

- Масъалаи ҳаракат, фазо ва вақт тавачҷӯҳи инсониятро аз давраҳои қадимтарини таърихӣ ба худ ҷалб намуда, дар ҳама давраҳо бо тарзу роҳҳои гуногун таҳлилу баррасӣ гардидаанд. Аммо таълимоти пешиниён дар бораи ҳаракат, фазо ва вақт бояд дар партави қомебиҳои илми муосир баррасӣ ва тавсиф дода шаванд.

- Инсони муосир асрори масъалаҳо ва муаммоҳои ҷовидонаи ҳастиро ҳанӯз ҳам дар осори мутафаккирони гузашта ва баҳусус мутафаккирони сатҳи ҷаҳонӣ аз қабли Афлотун, Арасту ва Ибни Сино ҷустуҷӯ менамоянд, аз ин рӯ, гуфта метавон, ки тавачҷӯҳи донишмандон дар ҳама давру замонҳо нисбат ба мероси ҷовидонаи онҳо дар ҳоли афзоиш қарор дорад. Осори онҳо ҳамчун манбаи муҳими афкори амиқи фалсафӣ дар ташаккули баъди ҷаҳонбинии мутафаккирон ва муҳаққиқони муосир саҳми баҳснопазир бозидаву ҳоло ҳам бозида истодаанд.

- Дар назари баъзеҳо ҳоло таҳқиқотҳои актуалӣ он таҳқиқотҳое ба назар мерасанд, ки бо фаҳмиши фалсафии соҳаи ҷамъиятӣ - сиёсӣ, фарҳанг ва санъат алоқаманд мебошанд. Аммо омӯзиш ва таҳқиқи масъалаҳои таърихӣ, махсусан таърихи илм то имрӯз аҳамияти худро гум накардаанд. Фаҳмидан зарур аст, ки замони муосир, ҳар гуна ки мо онро тасаввур нанамоем, дорои

асосҳои худ мебошад, аз ин рӯ, вазифаи таърихи фалсафа ҳам ба фаромӯши роҳ надодани ин асосҳо мебошад. Таҳқиқоти пешниҳодшаванда, агар аз як ҷониб, бо омӯхтани тимсолҳои нисбатан баландпояи анъанаи фалсафӣ машғул бошад, аз ҷониби дигар, манбаъҳои мафҳуми қувва/имкониятро мавриди омӯзиш қарор медиҳад, ки минбаъд дар соҳаҳои гуногуни фалсафа дорои аҳамияти мифтоҳӣ ва истилоҳи зарурӣ барои муайян кардани воқеият мегардад.

- Бояд таъкид намуд, ки дастгоҳи истилоҳӣ ва мафҳумии илми муосир, аз ҷумла, дар физика, космология, биология аз бисёр ҷиҳатҳо дар давраи антиқа офарида шудааст, ба ин ҳам нигоҳ накарда онро ҳамчун чизи муқаррарӣ, чизи ҳамеша дар даст буда ва ҳамеша барои истифода ҳозир мебошанд. Дар миёни мафҳумҳои барои илми муосир муҳим метавон истилоҳҳои сабаб, имконият ва ё қувва, энергия, ҳаракат, суръат (ҳамчунин нисбияти суръатҳои ҳаракат, ки Зенон ва Арасту сари онҳо баҳс кардаанд), вазнинӣ, табиат, ҳаёт, ҷисм ва ғ.-ро ном бурд. Ин мафҳумҳо дар матни муайян ва ба сифати намунавӣ барои донишҳои илмӣ коркард карда шудаанд ва онҳо бидуни шакку шубҳа дар як қатор асарҳои Арасту, ки проблемаҳои илми давраи антиқаро нисбатан пурра ва ҳаматарафа инъикос мекунанд, вучуд доранд. Масъалаҳоеро, ки Арасту дар дониши илмӣ ворид намудааст, минбаъд дар анъанаи шарҳу эзоҳдиҳӣ ва каломӣ, то замони Нав инкишоф ёфтаанд. Ҳамин тавр, фалсафаи Арасту, махсусан ҷанбаи физикии он, ҳамчун яке аз қисматҳои муҳимтарин, асоси илми ғарбиро ташкил додаанд – осори арастуӣ дар анъана фаёлона муҳокима шуда, дар заминаи он бинои ниҳоят мураккаб ва бисёртабақали илми калом бунёд гардидаанд. Аз ҷониби дигар, маҳз дар заминаи ғояҳои давраи эҳё, фаҳмиши нави таълимоти Афлотун ва Арасту - гуманизм тавлид ёфтааст. Барои ҳамин, аҳамияти Арасту ва Ибни Синоро дар таърихи илм ва махсусан аҳамияти китобҳои “Физика”-ҳои онро дар таърихи фалсафа ва таърихи илм, баҳо додан ниҳоят мураккаб, вале судманд мебошад.

- Илова бар ин, дар замони муосир таҳқиқотҳо оид ба “Физика”-и Арасту ва Ибни Сино камтар мушоҳида мешаванд. Шояд сабаби ба онҳо таваҷҷӯҳи кам додани муҳаққиқон дар он бошад, ки масалан, асарҳои Ибни Сино бештар ба забони арабӣ таълиф шуда, замони тӯлоние мавриди истифодаи муҳаққиқони муосири тоҷик қарор надоштанд, аз ин рӯ, дарк ва фаҳмиши забони онҳо мушкилоти зиёдеро ба вучуд меовард. Аммо хизмати таърихӣ, ки “Маркази синошиносӣ”-и Институти фалсафа дар тӯли се даҳсолаи охир дар самти тарҷума ва нашри осори Ибни Сино бо забони тоҷикӣ ва баргардонидани он бо ҳуруфи криликӣ кардааст, дар ҳақиқат ҳам

шоён ва сазовори ҳама таҳсину офаринҳост. Аз ин рӯ, метавон гуфт, ки омӯзиши ҷиддии осори Ибни Сино акнун оғоз меёбад.

Ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқоти рисола аз таҳлилу баррасии масоили ҳаракат, фазо ва вақт дар фалсафаи Ибни Сино иборат аст. Муаллиф барои ноил гаштан ба чунин ҳадаф ҳалли масъалаҳои зеринро ба миён мегузорад, ки чунинанд: **таҳлил** намудани масоили ҳаракат, фазо ва вақт дар таълимоти Ибни Сино дар асоси осори худи мутафаккир ва таҳқиқотҳои мутафаккирони ватанию хориҷӣ; **муайян** намудани моҳияти андешаҳои Ибни Сино доир ба фалсафаи табиат; **ошкор** намудани заминаҳои ташаккули афкори натурфалсафии Ибни Сино, махсусан таъсири таълимоти Арасту ба он; **таҳлили** категорияҳои модда, ҳаракат, оромӣ, фазо, холиғӣ, вақт дар таълимотҳои фалсафии Арасту ва Ибни Сино.

Навгонии илмӣ дар рисола пеш аз ҳама, аз он иборат аст, ки дар он масъалаи ҳаракат, фазо ва вақт дар фалсафаи Ибни Сино бори аввал ҳамчун мавзӯи таҳқиқоти махсуси илмӣ баррасӣ гардида, мавриди таҳлили илмии ҳамаҷониба қарор дода шудааст.

Аз навгонии таҳқиқот, ки муаллиф пешниҳод кардааст махсусан нуктаҳои зерин диққат ҷалбкунандаанд:

-Пеш аз ҳама дар рисола бори аввал кӯшиш барои омӯзиши масъалаи ҳаракат, фазо ва вақт дар афкор ва осори Ибни Сино ва умумияту фарқияти таълимоти ӯ бо дигар намояндагони мактаби машшоъ (махсусан Арасту) дар доираи таҳқиқоти махсуси илмӣ ба роҳ монда шудааст;

-Маҷмӯи матнҳои Арасту ва Ибни Сино дар робита бо мафҳумҳои умумии имконият, ҳаракат, табиат ва ғ. мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд;

-Таърихи омӯзиши проблемаҳои ҳаракат, фазо ва вақт қариб дар тамоми китобҳои асосии фалсафии Ибни Сино муфассалан равшан карда шудааст;

-Шарҳу тавзеҳоти басанда ба истилоҳоти марказии мавриди таҳқиқ қарор дода шуда, ҳаммонандӣ ва тафовутҳои байни андешаҳои мутафаккирон оид ба ҳар проблема ба таври алоҳида нишон дода шудааст;

-Мавқеи Ибни Сино дар шарҳу тавзеҳи истилоҳоти марказии баҳс: ҳаракат, оромӣ, холиғӣ, фазо ва вақт мушаххас гардонида шудааст;

- Мутаассифона, дар таҳқиқоти дисертатсионӣ танҳо бо омӯзиши осори асосии Ибни Сино маҳдуд шуда, натавонистаем, ки омӯзиши муқоисавии Арасту ва Ибни Синоро комилан фаро бигирем.

Нуктаҳои асосие, ки ба ҳимоя бароварда шудааст, нуктаҳои 1,4 ва 6^б нақши калидӣ мебозанд, зеро дар он муаллиф мафҳумҳои асосии фалсафаи табиати Ибни Сино ошкор гардида таъсири он ба мутафаккирони баъдӣ нишон дода шудааст. Мазмуни ин нуктаҳо чунин масъалаҳоро дар бар мегирад, ки зурвония, табоия, даҳрия, навафлотуния, асҳоби ҳаюло,

машшоиёни шарқӣ ва ғ. -ҳар яке аз ин мактабҳои фалсафаи аҳди босон ва асримиёнагӣ ба хазинаи фалсафаи табиӣ Ибни Сино таъсир гузоштаад: яке тавассути осори худ, дигаре тавассути таълимотҳояшон, сеюм - тавассути таъсири бевосита дар ташаккули ғояҳои натурфалсафӣ ва ғайра. Проблемаи ҳаракат, фазо ва вақт аз давраҳои қадим мавриди тавачҷӯҳи мутафаккирон қарор доштаанд. Сарфи назар аз қаробат, ҳаммонандӣ, ихтилофи андешаҳо дар ҳалли ин проблемаҳо ҳатто дар байни мутафаккирони як кишвар низ назарҳои гуногун ба чашм мерасад. Аммо муҳим он аст, ки табодули афкори фалсафӣ дар ҳама давраи замони арзи вуҷуд дошта, дар ташаккули афкори мутафаккирони минбаъда саҳмгузори кардаанд.

Ҳамчунин, дар рисолаи таълимотҳо дар бораи материя ва хосиятҳои он, пайдошавии олам, абадият, аз атом, модда, ҷавҳар офарида шудан ва ё аз ҷониби худоён ҳамеша дар ин ва ё он шакл вуҷуд доштанд нишон дода шудааст. Арасту дар ташаккули ва инкишофи фалсафаи нақши босазо дошта, ба инкишофи минбаъдаи фалсафа, аз ҷумла мутафаккирони Шарқ (Ибни Сино, Абӯнасири Форобӣ, Ибни Ровандӣ, Насриддини Тусӣ ...) таъсири зиёд гузоштааст. Сатҳи омӯзиши масъалаи ҳаракат, фазо ва вақт, дастовардҳо ва норасоӣҳо дар синошиносии муосир (маҳсусан, дар фалсафаи ватанӣ) баррасӣ гардидааст. Мавқеи Ибни Сино дар баррасии масоили ҳаракат, макон ва замон, абадияти олам дар замон нишон дода шуда, истифодаи мафҳумҳои “ал-он”, “дахр” ва “сармад” дар мутақаддимияти замон дар баробари Вочиб-ул-вуҷуд ошкор карда шудааст.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқи диссертатсия дар он зоҳир мешавад, ки хулоса ва пешниҳодҳои тадқиқот барои омӯзиш ва баррасии минбаъдаи фалсафаи табиӣ метавонанд ҳамчун заминаи хизмат кунанд; омӯзиши афкори Ибни Сино дар бораи ҳаракат, фазо ва вақт ба сифати мавзӯи рисолаи диссертатсионӣ бори аввал интихоб шуда, масъалаи ҳаракат, оромӣ, хало, фазо ва вақт ҳамчун меҳвари баҳсу мунозираҳои ғоявии мутафаккирони ҷӣ асримиёнагӣ ва ҷӣ муосири тоҷик муфассал тадқиқ гардидааст; ҷиҳатҳои назариявӣ ва хулосаҳои метавон дар коркарди курсҳои маҳсуси таълимии фалсафаи табиат, таърихи фалсафа, онтология ва назарияи маърифат, таърихи диалектика истифода намуд; Натиҷаҳои тадқиқотро ҳамчунин метавон дар гузаронидани курсҳои лексионӣ ва семинарӣ, курсҳои маҳсус таърихи фалсафаи классикии шарқӣ, муколамаи Шарқ ва Ғарб истифода бурд.

Саҳми шахсии унвонҷӯро нуктаҳои зерин ташкил менамоянд:

- масъалаи ҳаракат, фазо ва вақт дар фалсафаи Ибни Сино ба таври мушаххас баррасӣ ва таҳлил карда шудааст;

- ғояҳои ташаккулёбии масъалаи мазкур дар фалсафаи Ибни Сино ошкор ва таҳлил карда шудааст;

- ба таври мушаххас таъсири таълимоти Ибни Сино оиди фалсафаи табиат, махсусан дараҷаи омӯзиши масъалаи ҳаракат, фазо ва вақт аз ҷониби мутафаккирони ватанӣ ва хориҷӣ баррасӣ гардида, аҳаммияти он дар раванди омӯзиши ин масъала дар замони муосир ошкор карда шудааст;

- таъсири афкори мактабҳои фалсафии тоисломии тоҷик – Зарвонияву даҳрия ва ҳамчунин Арасту ба ташаккули афкори фалсафаи табиати Ибни Сино баррасӣ ва нишон дода шудааст;

Сохтори диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, ду боб, панҷ зербоб, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат аст. Ҳаҷми умумии диссертатсия 152 саҳифаро дар бар мегирад.

Боби якуми диссертатсия «**Дараҷаи омӯзиши масъалаи ҳаракат, фазо ва вақт дар таълимоти Арасту ва Ибни Сино**» номгузорӣ шуда дар он сатҳи омӯзиши масъалаи мазкур аз ҷониби муҳаққиқони ватанию хориҷӣ нишон дода шудааст, ки аз ду зербоб иборат мебошад.

Дар зербоби якум “**Масъалаи ҳаракат, фазо ва вақт дар фалсафаи табиати Арасту**” қорҳои таҳқиқотии мутафаккирони ватанию хориҷӣ оварда шуда, таҳлилу баррасиҳо дар асоси осори худӣ мутафаккир, махсусан асари «Физика» ва «Метафизика» мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Диссертант дар зербоб қайд менамояд, ки омӯзиш ва баррасии фалсафаи табиати Арасту дар доираи методологияи муайян ба роҳ монда шудааст. Яке аз усулҳои муҳим, ки дар таҳқиқи фалсафаи табиат истифода мешавад, ин усули таърихӣ ба ҳисоб меравад. Дар доираи ин усул фалсафаи табиати Арасту, масъалаҳои ҳаракат, фазо ва вақт дар рисолаи “Метафизика” ва “Физика” омӯхта мешавад. Илова бар ин, дар таҳқиқот усули таҳлили системавӣ, ки барои таҳқиқи пайдарпайи масоили фалсафаи табиат мусоидат мекунад, мавриди истифода қарор дода шудааст. Инчунин муаллиф усули муқоисавиро барои муайян намудани самаранокии раванди омӯзиши масъалаи мазкур дар замони муосир гуногун, ба қор бурдааст. Осори ин мутафаккир беҳтарин намунаи фалсафаи табиат ва дар алоҳидагӣ масъалаи ҳаракат, фазо ва вақт мебошад. (с. 16-29)

Зербоби дуюми ин фасл мавзӯи “**Масъалаи омӯзиши ҳаракат, фазо ва вақт дар фалсафаи Ибни Сино**” - ро дар бар мегирад. Муаллиф дар ин зербоб, аз усулҳои муҳим, ки дар таҳқиқи фалсафаи табиат истифода мешавад, махсусан аз усули таърихӣ ва таҳлили фалсафаи табиат истифода бурдааст. Дар доираи ин усул доираи баҳси фалсафаи табиат, масъалаҳои ҳаракат, фазо ва вақт дар бахшҳои “Табиӣ”-и осори Ибни Сино, сарчашмаҳои пайдоиши афкори фалсафаи табиӣ, дар самти ташаккули

фалсафаи табиат омӯхта мешавад. Илова бар ин, дар таҳқиқот усули таҳлили системавӣ, ки барои таҳқиқи пайдарпайи алоқаҳои сохтори байни унсурҳои системаи таҳқиқшаванда мусоидат мекунад, мавриди истифода қарор дода шудааст. Инчунин муаллиф усули муқоисавиро барои муайян намудани самаранокии раванди густариши фалсафаи табиат ва дараҷаи омӯзиши он дар замони муосир ба қор бурдааст. Осори мутафаккир беҳтарин намунаи баёни маърифат ва тафаккури амиқи ақлу хирад мебошанд. (с. 30-37)

Боби дуюми рисола **“Таълимоти Ибни Сино оиди ҳаракат, фазо ва вақт”** номгузори шудааст. Дар зербоби аввали боби дуум – **“Ҳаракат дар таълимоти Ибни Сино”** қайд карда мешавад, ки андешаҳои Ибни Сино оиди фаҳмиши фалсафии ҳаракат дар асоси баёни мафҳумҳои ишкишоф, ҷунбиш, тағйирёбӣ, оромӣ, Вочиб-ул-вучуд ва ғ. мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Дар ин қисмати рисола муаллиф бо таъя ба моҳияти фалсафаи табиати Ибни Сино карда, инчунин менависад, ки ба умқи ин масъала ворид шуда, андешаҳои ҷолиби диққати ин мутафаккиро мавриди баррасӣ қарор дода, тавачҷӯҳи Синоро ба объективияти ҳаракат ошкор намудааст. Чуноне худ муаллиф дар осораш якҷанд маротиба ба ин масъала тавачҷӯҳ додааст. (с.38-77)

Зербоби дуюми боби дуюми рисола **“Масъалаи фазо дар фалсафаи Ибни Сино”** ном дорад. Муаллиф дар ин зербоб масъалаи фазоро дар фалсафаи Ибни Сино баррасӣ намуда, дар асоси осори фалсафии Сино, махсусан “Наҷот” ва “Донишнома” таҳлили масъалаи мазкурро ба роҳ мондааст. Зеро мутафаккир тавачҷӯҳи бештараш оиди ин масъала маҳз дар ҳамин асарҳояш аст. Ҳамчунин Ибни Сино фазоро дар интиқол матраҳ менамояд, ки он табдили дурӣ ва наздикӣ аст. Ҳар як интиқол чизи интиқолёфта (ҷисм ё сатҳу хат фарқе надорад) бояд 1) фазои худро дошта бошад 2) фазо мусовии ӯ бошад, зеро ғайри ӯ бо ӯ дар он фазо (мақон) нагунҷад. Мақони нуқта нуқта хоҳад буд. Муаллиф дар баррасии мавзӯи мазкур аз усулҳои умумии таърихӣ, мантиқӣ ва махсусан муқоисавӣ истифода намуда, мавқеи Ибни Синоро дар фаҳмиши фалсафии фазо ошкор менамояд. Ҳамчунин қайд карда мешавад, ки Сино дар ин мавзӯъ бештар пайгири Арасту буда, дар раванди таҳлили ин мавзӯъ норасоӣ ва камбудии Арастуро пурра мегардонад, ки дар рисола ба таври муфассал нишон дода шудааст. (с.78-102)

Зербоби сеюми боби дуюми рисола **“Вақт дар таълимоти фалсафии Ибни Сино”** ном дорад. Муаллиф дар ин зербоб тавассути фалсафаи табиати Арасту масъалаи вақтро бо осори Ибни Сино баррасӣ менамояд. Дар қисмати аввали ин зербоб масъалаи вақт дар осори Арасту нишон дода шудааст. Қайд мегардад, ки маҳз тавассути таъсири осори Арасту фаҳмиши фалсафии вақт

дар таълимоти Ибни Сино пайдо шудааст. Дар осори Сино мафҳуми “вақт” бо “замон” ишора шудааст.

Арасту аз аввалин донишмандонест, ки дар таърихи фалсафа назарияи системаноки ҳаракатро ба вучуд оварда, наметавонист, ки онро бо таҳқиқоти вақт мустақиман ба чараён ва тарзи чен карданаш пайваст накунад. Аммо проблемаи вақтро на танҳо ба таври инструменталӣ дар робита бо вазифаи ченкунии адади ҳаракат, балки аз ҷиҳати онтологӣ аз нуқтаи назари моҳияти он ҳал карда, аз ин роҳ синтези мавқеъҳои тадқиқи метафизикӣ ва физикиро амалӣ менамояд.

Арасту ҳанӯз дар оғози китоби “Физика” ду саволи онтологӣ муҳимро матраҳ намуда, мехост ки дар атрофи он таълимоти худро дар бораи вақт бунёд намояд: оё вақт вучуд дорад ё не? Табиати вай чи гуна аст? Мушкилии масъала барояш возеҳу равшан аст: “Вақт ё тамоман вучуд надорад, ё ки кимчизи нофаҳмое буда, ба зӯр вучуд дорад”.

Ҳамчунин дар ин зербоб ақидаи Сино доир ба мутақаддимияти замон ва Худо низ мавриди назар қарор дода шудааст. (с.103-133)

Тамоми бобҳою зербобҳои рисола аз он шаҳодат медиҳанд, ки муаллифи он дар давраи ҷамъоварӣ ва таҳқиқи мавзӯи илмӣ таҷрибаи хуби корӣ касб намуда, бо услуби таҳқиқ, коркард ва таҳлили маводу сарчашмаҳо аз назари илмӣ таҷрибаи кофӣ андӯхтааст. Иқтибосҳои зиёд, муқоисаву таҳлили афкори мутафаккирони давру замонҳои гуногун гувоҳи онанд, ки муҳаққиқ мавзӯи илмӣ худро аз мавқеи илмӣ ва таърихӣ омода намудааст.

Дар хотимаи рисола натиҷаву хулосаҳо ва руйхати адабиёти истифодашуда оварда шудааст, ки қобили дастгирӣ мебошад. Мазмуну муҳтавои рисолаи мазкур бо фишурдаи (афтореферати) он ҳамоханг аст.

Дар маҷмӯъ ба рисолаи илмӣ Калонзода Фаридун Иброҳимпур баҳои мусбӣ дода, ҳамин нуқтаро ёдовар мешавем, ки он аз хатогиҳо ва нуқсонҳои алоҳида ҳолӣ намебошад ва мо онро дар сатрҳои зерин ишора мекунем:

1. Дар рисола таҳлили муқоисавии таълимоти Ибни Сино доир ба фазо ва вақт бо кашфиёти илмӣ Эйнштейн оид ба назарияи нисбияти ӯ, умумият ва тафовути таълимоти Шайхурраис гузаронида нашудааст.

2. Таълимоти Ибни Сино оид ба ҳаракат, фазо ва вақт дар ду маврид истифода шудааст, яъне дар бахши 2-ми фасли 1 ва дар номгӯи фасли 2-м.

3. Унвонҷӯ муносибати академик М. Диноршоевро роҷеъ ба таълимоти ҳастӣ шарҳ дода, таъкид менамояд, ки гӯё ӯ онро чун таълимоти деистӣ баҳогузорӣ намудааст. Дар асл мавқеи академик М. Диноршоев чунин набуд.

4. Дар автореферати ба забони русӣ таълифшуда диссертант иқтибосҳои Ибни Синоро аз “Донишнома” аз наشري эронии он, бо ғалатҳои зиёд, ба забони русӣ тарҷума кардааст. Ҳол он ки асари мазкур ба забони русӣ (дар тарҷумаи акад. Баҳоваддинов) мавҷуд аст.

5. Автореферати ба забони русӣ пешниҳодшудаи диссертант ба таҳрири ҷиддӣ ниёз дорад.

Камбудиҳои номбурда арзиши илмии рисолаҳо кам намекунад ва рисолаи Калонзода Фаридун Иброҳимпур дар мавзӯи «Масъалаи ҳаракат, фазо ва вақт дар таълимоти фалсафии Ибни Сино» кори илмӣ-таҳқиқотии ба анҷомрасида аст. Рисола ба талаботҳои, ки дар Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 ноябри соли 2016 таҳти №505 оид ба додани дараҷаи илмии номзади илмӣ, тасдиқ карда шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он сазовори дараҷаи илмии номзади илмӣ, аз рӯи ихтисоси 09.00.03 – таърихи фалсафа мебошад.

**Кафедраи фанҳои ҷомеашиносии
Донишгоҳи техникии Тоҷикистон
ба номи академик М.С. Осимӣ,
доктори илмҳои фалсафа, профессор**

Раҳимов М.Х.

Реквизитҳо:

Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи академик Рачабовҳо 10
734025

992 (37) 918827393,

Rakhimov55@mail.ru

**Имзои доктори илмҳои фалсафа,
профессор Раҳимов М.Х. тасдиқ менамоям:**

**Сардори Шӯбаи кадрҳои
Донишгоҳи техникии Тоҷикистон
ба номи академик М.С. Осимӣ,**

Шарипова Д.

ш. Душанбе, кӯчаи академик Рачабовҳо 10
734025